

Salomea Kowalewska

"La vie quotidienne des familles ouvrières : recherches sur les comportements sociaux de consommation", P. Chombart de Lauwe, Paris 1956 : [recenzja]

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 12, 365-367

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ko o zrozumienie i wyjaśnienie, lecz także o znalezienie dróg i środków kształtowania tego życia.

Materiały, jakie zebrano, były dwójakiego rodzaju: statystyczne, zaczerpnięte z kartotek biur personalnych, ankieta przeprowadzona w wybranych zakładach oraz notatki z dyskusji zorganizowanych z robotnikami na wybrane tematy. Zwróćmy uwagę na ankietę rozprawdowaną w zakładach poprzez organizacje związkowe. Obejmowała ona 16 pytań zgrupowanych wokół trzech zagadnień głównych: postawy wobec pracy i płac, postawy wobec organizacji pracy i fabryki, postawy wobec możliwości zrealizowania współstanowienia robotników w zakładzie i sposobów jego przeprowadzania. Rozprawdowano 50 tysięcy egzemplarzy, otrzymano od 40% do 60% wypełnionych ankiet.

Druga część książki przedstawia wyniki badań statystycznych i wyniki ankiety. Opracowano tu takie zagadnienia, jak: struktury wieku robotników przemysłu stalowego, zależność między wiekiem i pozycją, długość pracy i pozycja, wiek i stosunek do pracy i fabryki, typowe struktury przynależności (czasu pracy w zakładzie) do zakładu w przemyśle stalowym, przynależność do zakładu i pozycja, przynależność do zakładu a postawy wobec fabryki i pracy, typowe struktury kwalifikacji w przemyśle stalowym, typowe struktury pozycji w tym przemyśle, pozycja a stosunek do pracy, struktura i uwarstwienie płac, kadry techniczne, kadry społeczne, zadowolenie z pracy skorelowane z pozycją i płacami itd., itd.

Część trzecia zawiera problemy teoretyczne socjologii przemysłu rozwiązywane na podstawie zebranych materiałów. Znajdujemy tu m. in. problemy szczególnie interesujące polskich badaczy, jak: pozycja i włączenie do załóg nowych robotników, fluktuacje i ruchliwość załóg, społeczny sens awansu, zjawiska integracji, ogólne problemy współstanowienia itp. Dodatki, obejmujące ponad 200 stron, zawierają dokładne dane statystyczne.

W sumie jest to praca imponująca, pełna zagadnień, dobrze orientująca w problematyce społecznej niemieckiego przemysłu, lecz napisana językiem trudnym i niełatwa w czytaniu. Wiele zagadnień tu postawionych i opracowanych czeka na rozwiązanie i w naszym przemyśle. Dlatego przestudiowanie tej pracy przez naszych socjologów i kierowników polityki społecznej jest chyba konieczne. Nie są to głębokie i błyskotliwe zarazem analizy Friedmanna, lecz niemniej rzetelna analiza istotnych spraw współczesnego przemysłu.

Jan Szczepański

P. Chombart de Lauwe, LA VIE QUOTIDIENNE DES FAMILLES OUVRIÈRES. RECHERCHES SUR LES COMPORTEMENTS SOCIAUX DE CONSOMMATION. Paris 1956, Centre National de la Recherche Scientifique, ss. 308. Książka, o której piszę, stanowi podsumowanie badań nad rodziną robotniczą Paryża, badań przeprowadzonych pod kierunkiem autora w latach 1950—1952 i ocenianych przez niego jako wstępny krok do badań ekstensywnych. Autor zastrzega się, że jest na razie daleki od tworzenia teorii rodziny robotniczej i poprzestaje na opisie faktów. Jako zasadniczy problem stawia związek między społecznymi warunkami życia a zachowaniem człowieka. Skupia uwagę na sposobach odżywiania, gdyż stwierdza, że w tej dziedzinie, podobnie jak w dziedzinie życia seksualnego, ma się do czynienia z typowymi zachowaniami człowieka jako istoty biologicznej i społecznej. Zachowanie społeczne określa „jako całość praktyk i potrzeb przeważających u członka danej grupy społecznej, związanych z jej potrzebami i aspiracjami”. Badając zachowanie staje wobec następujących

problemów: 1. Określenie potrzeb człowieka. 2. Typy potrzeb psychicznych. 3. Rola aspiracji w życiu społecznym. W omawianej książce zajmuje się pierwszym i drugim zagadnieniem. Trzecie będzie tematem następnych publikacji.

W badaniach spożytkowane są dwa rodzaje dokumentów: wyniki sondaży Państwowych Instytutów — Statystyki, Higieny i Demografii, Komisji Planowania oraz wyniki własnych ankiet. Imponująco przedstawia się dorobek wymienionych Instytutów spożytkowany przez autora — 17 badań budżetów rodzinnych w latach 1948—1953, wykorzystujących łącznie 25 tys. odpowiedzi na kwestionariusze, i badania spożycia w 5 tys. rodzin przeprowadzone w latach 1953—1954 przez Instytut Statystyki.

Na materiały zebrane przez autora składają się: wyniki własnych badań ekologicznych poprzednio publikowane, dane opisowe uzyskane dzięki sieci obserwatorów uczestniczących w życiu rodzin robotniczych, ankiety przeprowadzone w małych próbkach i analizy poszczególnych przypadków wyróżnionych w toku opracowania materiałów. Badaniami objęte są głównie rodziny robotnicze; dla uzyskania danych porównawczych badano również rodziny innych środowisk społecznych.

Próbki ustalono według zasad doboru rozumowanego. Kryterium wyboru była przynależność do grupy społeczno-zawodowej, wysokość dochodu, ilość osób w rodzinie i miejsce zamieszkania. Wśród robotników wyróżnia autor: niekwalifikowanych, kwalifikowanych i wysoko kwalifikowanych. Wydzielając grupy według wysokości dochodu bierze za podstawę przeliczeń jednostkę konsumpcyjną, przyjmując jako 2/3 tej jednostki dziecko do lat 5, jako jedną każdą inną osobą, co uzasadnia w rozdziale omawiającym budżet. Charakteryzując rodziny według miejsca zamieszkania stosuje podział Paryża na śródmieście, bliskie przedmieścia i dalekie przedmieścia. W jednej z pięciu próbek rodziny wybrane były losowo, wewnątrz dzielnic wyznaczonych zgodnie z zasadami wyboru rozumowanego. Kontakt z rodzinami nawiązało 12 osób, wybranych spośród zgłaszających się na apel Ośrodka Badawczego, osób należących do badanych środowisk i reprezentujących różne ugrupowania społeczne-zawodowe, polityczne, związkowe itp. Te osoby po przeszkoleniu prowadziły wywiady posługując się kwestionariuszami opracowanymi przez autora i jego naukowych współpracowników. Spotykały się one na cotygodniowych konferencjach poświęconych wymianie doświadczeń.

Autor zdaje sobie sprawę, że badania nie są w pełni reprezentatywne, ale spodziewa się to osiągnąć w następnych. Materiały dotyczące zachowań opracował przy użyciu metody analizy treści odpowiedzi na stawiane pytania. Po ich skategoryzowaniu zastosował grupowania statystyczne. Szukał wskaźników liczbowych charakteryzujących związek między warunkami życia a określonymi zachowaniami. Ustalał skale i wyróżnia w nich punkty: optymalny i krytyczny. Stwierdza, że powyżej punktu optymalnego spotyka się u ludzi satysfakcję, poniżej punktu krytycznego jej zanik i nasilenie chorób, zaburzeń psychicznych itd. Szuka tych punktów dla powierzchni mieszkaniowej, wysokości dochodów, struktury budżetu i innych.

Charakteryzując życie rodziny robotniczej autor przedstawia trzy grupy zagadnień: 1. Warunki życia a zachowanie. 2. Charakterystyka spożycia. 3. Sposoby odżywiania się i ich motywacje. Najogólniej streszczając jego wnioski należy stwierdzić, że rodzina robotnicza żyje w złych warunkach i ma świadomość tego, mimo to zachowuje wiarę w lepszą przyszłość. Świadczy o jej sytuacji: niestalość pracy mężczyzny, znużenie kobiety, która pracuje tygodniowo do 100 godzin, przeludnienie mieszkań, brak elementarnych wygod, niskie dochody przy kilkorgu dzieciach, mimo dodatków rodzinnych, deficytowy budżet albo zrównoważony kosztem skrajnych ograniczeń spożycia, wydatkowanie na żywność do 65% dochodów.

Odżywianie rodzin robotniczych jest gorsze niż w innych środowiskach. Trzeba się wyrzekać niejednokrotnie atrakcyjnych pokarmów, zwłaszcza mięsa. Jego spożycie w rodzinach badanych było niższe od przeciętnego w miastach (przeciętne spożycie mięsa w miastach wg danych Instytutu Statystycznego wynosi dziennie 141,6 g na osobę, w rodzinach badanych — robotniczych — 95,4 g na osobę). Robotnicy szukają pokarmów „podtrzymujących siły” i uważają, że mięso najlepiej spełnia tę rolę. Wobec konieczności wyrzeczeń i obawy, że trzeba będzie ograniczyć spożycie mięsa, odczuwają specyficzne zapotrzebowanie na ten produkt nie dające się wytłumaczyć przyczynami fizjologicznymi i zupełnie różne od apetytu, spowodowanego oceną smaku itp. Mięso w środowisku robotniczym zyskało wartość symbolu, jest miarą dobrobytu, dowodem, że rodzina utrzymuje się na powierzchni życia społecznego.

Te dane prowadzą autora do tezy o dwóch typach zachowań społecznych. Są zachowania związane z potrzebą, które obudziła troska, niedosyt (*besoin de préoccupation*) i zachowania związane z potrzebą wynikłą z gustu, upodobań (*besoin de l'intérêt libre*). Poszczególne przedmioty — pokarm, ubranie, mieszkanie — mogą budzić potrzeby pierwszego albo drugiego typu i zachowania im odpowiadające. To, jakie potrzeby budzą, jest wynikiem różnic ogólnych warunków życia, tym samym jest charakterystyczne dla różnych środowisk społecznych.

Autor sam zastrzegł się, że badania przedstawione są wstępem do badań na większych próbkach, dlatego nie można kwestionować jego zestawień statystycznych dotyczących małych zbiorowości (40—120 rodzin). Wydaje się, że badania te dobrze spełniły zamierzony cel. Pokazały, jak różne czynniki kształtują życie rodziny, zwłaszcza jej zachowania. Wskazując różne typy potrzeb psychicznych stanowią pomoc dla praktycznego działania, które zmierza do faktycznej poprawy materialnych warunków bytu.

Książka, która przedstawia badania, nazwana przez autora próbą (*essai*), odznacza się dobrą robotą redakcyjną. Zestawienia statystyczne ujęte w grafiki podnoszą czytelność wniosków. We wstępie i konkluzjach omówiona jest szczegółowo metoda badań. W aneksach dał autor fragmenty stosowanych ankiet, przykłady grupowań itp. Terminy używane — zachowanie, potrzeby, postawy, struktura, środowisko społeczne i inne — wyjaśnia autor w rozdziale pt. „Definicje”.

Salomea Kowalewska

Madeleine Guilbert, Viviane Isambert-Jamati, TRAVAIL FÉMININ ET TRAVAIL À DOMICILE. ENQUÊTE SUR LE TRAVAIL À DOMICILE DE LA CONFÉCTION FÉMININE DANS LA RÉGION PARISIENNE. Paris 1956, Centre National de la Recherche Scientifique, ss. 226. Jedną z ważnych gałęzi przemysłu francuskiego jest produkcja konfekcji damskiej, w której duża ilość pracy wykonywana jest przez kobiety, najczęściej przy pomocy maszyn własnych, w niewielkim procencie przy pomocy maszyn dostarczonych przez pracodawcę (ok. 14%). Tą właśnie kategorią kobiet pracujących zajęły się autorki w omawianej pracy. Stanowi ona podsumowanie wyników badań ankietowych prowadzonych w okresie 9 miesięcy (sierpień 1952 — kwiecień 1953) w regionie paryskim.

Duża objętość pracy i wielka ilość materiału faktycznego nie pozwalają na przedstawienie w krótkiej recenzji wyników badań. Dlatego też ograniczę się do pokazania metod i problematyki pracy.

Książka składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów i zakończenia. Niezależnie od tego podziału wyróżnić można w pracy cztery części (pomijając wstęp i zakończenie): 1. Krótki szkic historyczny, w którym przedstawione jest powstanie i rozwój pracy w domu we